

HERLIGHET UTEN KORS?

«Trosbevegelsens» grunnlagstenkning
i lys av Martin Luthers *theologia crucis*

RAGNAR SKOTTENE

Institutt for kultur og språkvitenskap
Universitetet i Stavanger
Postboks 8002 Ullandhaug
4036 Stavanger
ragnar.skottene@uis.no

A B S T R A C T S

During the last three or four decades the so-called «Faith Movement» has made great success in many Christian areas of the world. Traditional churches have been influenced by the «power» of this movement, and a lot of new «Faith Churches» have been established in the US as well as in many European countries. This article gives an analysis of some main elements of the foundational thinking within the «Faith Movement», essentially with reference to the authorship of one of its most central leaders, Kenneth Hagin (1917–2003). This analysis is carried out in critical comparison with corresponding theological points of Martin Luther's «Theology of the Cross», essentially based upon the reformer's statements in the Heidelberg-disputation 1518. In this comparative perspective an exciting question is asked: Is the foundational thinking within the «Faith Movement» consistent with the «Theology of the Cross»? The result of the analysis is no: The theology of this movement is inconsistent with the «Theology of the Cross». The «Faith Movement» rather preaches a kind of «Theology of Glory». This result may possibly also call in question whether the theology of this movement is to be placed within Biblical Christianity at all or as a postmodern cult outside.

KEY WORDS

- «Faith Movement»
- New Religious Movements
- Theology of the Cross
- Theology of Glory
- History of Theology
- Systematic Theology

TEMATIKK OG METODE

Den såkalte «trosbevegelsen» har øvet betydelig innflytelse i store deler av kristenheten de siste tre-fire tiårene. Et ukjent antall «trosmenigheter» har etablert seg både i bevegelsens hjemland, USA, så vel som i våre nordiske land. Med sitt «sterke» preg av «ånd og liv» har de trukket til seg tusener av frustrerte kristne, oppgitte over det «tørre og døde» fellesskapet i tradisjonelle menigheter; og de har lokket til seg mange ikke-kristne, nysgjerrige og mottagelige for nyreligiøse vinder. På denne bakgrunn er det forståelig at «trosbevegelsen» er blitt gjort til gjenstand for faglige undersøkelser der også forkynnelseens læresubstans er blitt analysert og kritisert.¹

Denne artikkelen har ikke til hensikt å etterprøve resultatene av disse analysene. Hensikten er å undersøke *grunnlagstenkingen* som bærer «trosbevegelsens» lære og de praktisk-teologiske utslagene denne tenkingen får for noen sentrale temata i forkynnelsen. Det er ingen lett oppgave ettersom det knapt foreligger noen enhetlig og systematisert lære i «trosbevegelsen», og enda mindre noen eksplisert og lett gjennomskuelig fundamentalteologi. Jeg forsøker å løse oppgaven ved å trenge inn i kjernen i utvalgte lærepunkter i representative publikasjoner hos noen fremtredende talsmenn for «trosbevegelsen». Hovedvekten legger jeg på sentrale deler av forfatterskapet til Kenneth E. Hagin (1917–2003), kanskje den mest toneangivende læreren i bevegelsen. Som kontrastbakgrunn og tolkningsredskap bruker jeg Martin Luthers «korsteologi» (*theologia crucis*) med særskilt fokus på de programmatisk ansatte i Heidelberg-disputasjonen 1518.²

Denne fremgangsmåten er forsvarlig og interessant av minst to grunner. For det første kan reformatorens berømte teser med tilhørende begrunnelser sies å utgjøre en klassisk fundamentalteologi med aktualitet langt ut over den teologiske striden på 1500-tallet.³ For det andre tar representanter for «trosbevegelsen» selv fra tid til annen Luther til inntekt for sin egen kristendomsforståelse.⁴ Det reiser spørsmål om hvor stor avstand og forskjell det er mellom Luthers teologi og «trosbevegelsens» lære. Er denne læren forenlig med Luthers «korsteologi», eller forkynner den i bunn og grunn herlighet uten kors?

KJERNEBUDSKAPET I *THEOLOGIA CRUCIS*

Luthers *theologia crucis* dreier seg ikke om ett enkelt dogmatisk tema. «Korsets teologi» fokuserer ikke bare på den læremessige betydningen av Jesu død. Den handler om et fundamentalprinsipp for hele teologien. Den er

en særegen art teologi, en bestemt måte å drive teologi på. Den forutsetter at det syndefalne mennesket har fordreid og misbrukt Guds åpenbaring i skapelsen (Rom 1,18ff) og i loven (Rom 7,7ff), og at Gud derfor har valgt å åpenbare seg til frelse gjennom lidelser og kors. Det gjør Gud primært gjennom Jesu Kristi lidelser med klimaks i hans død på korset. Men han gjør det også gjennom de anføkter og kors av forskjellige slag som han anvender for å likedannde de kristne med Kristus (*conformitas Christi*).

I samsvar med denne gudsåpenbaringen avstår «korsets teolog» (*theologus crucis*) fra å erkjenne Guds usynlige vesen (Guds kraft, guddom, visdom, rettferdighet, godhet etc.) gjennom å betrakte Guds skapergjerninger eller ved å stole på egne lovgjerninger. «Korsets teolog» gjør ikke som Moses som bad om å få se Guds herlighet, Guds utilsørte ansikt, «forfra» (2 Mos 33,18). Han gjør heller ikke som Filip som bad om å få se Faderen «over» den inkarnerte Kristus (Joh 14,8). Nei, han nøyer seg med å «se» Gud «bakfra». Det betyr at han erkjenner Guds synlige vesen (Guds svakhet og dårskap) i den inkarnerte og korsfestede Kristus og i de kristnes lidelser med og for Kristus.

Med denne fundamentalteologiske grunnholdningen viser «korsets teolog» seg å være en sann teolog, hevder Luther. «Korsets teolog» ser sannheten i øynene – både om Gud og om mennesket, om det gode og det onde. Det gjør han selv om det kan virke ytterst paradoksalt og anstøtelig. Tilsynelatende er jo korset bare ondt fordi det bevirker lidelse og død. Men i virkeligheten er det godt fordi – og for så vidt som – det er veien til oppstandelse og nytt liv. Derfor kaller korsets venner korset for noe godt. Det gjelder så vel Kristi kors som de kristnes kors, lærer Luther.⁵

«TROSBEVEGELSENS» GRUNNLAGSTENKNING

Til forskjell fra Luthers «korsteologi» fokuserer «trosbevegelsen» på Guds herlighet og majestet, seier og kraft. I denne bevegelsen er det liten eller ingen spenning mellom eskjatologiens «allerede» og «ennå-ikke»-aspekter. All vekt legges på troen på at Guds rike realiseres i KRAFT her og nå. En typisk uttalelse av Kenneth E. Hagin bekrefter dette perspektivet:

«God's plan for us is that we rule and reign in life as kings: to rule and reign over circumstances, poverty, disease, and everything else that would hinder us. We reign because we have authority. We reign by Jesus Christ. In the next life? No, in *this* life.»⁶

Med dette fokuset fremholder «trosforkynnerne» at kristne med full rett kan forvente å erfare «himmelen på forskudd». ⁷ Denne forventningen gjennomsyrrer alle stykker av bevegelsens lære og forkynnelse. La meg antyde helt kort noen av de mest sentrale punktene.

1) Forholdet til *Gud* og *synden*. I et «normalt» kristenliv er gudsrelasjonen alltid harmonisk og fri for all tvil og anfektelse. Det er selvsagt at den som virkelig tror (uten å tvile), befinner seg på Guds side med hele livet sitt. Det betyr også at tilgivelse for syndene og seier over ondskaper er en grei sak. Kristne trenger egentlig ikke å kjempe mot syndene sine, for syndene er for lengst tilgitt og beseiret ved Jesu død og oppstandelse. ⁸

2) Spørsmål om *sykdom* og *lidelse*. Ingen troende behøver å være syke eller lide lenger, for Kristus har alt båret alle våre sykdommer og lidelser. Unntak er uforskyldte forfølgelser og annen motstand fra ikke-kristne. Av dette følger en sterk konsentrasjon om helbredelser og andre mirakler som «trosforkynnerne» hevder å være redskaper og vitner til. De troende har all grunn til å forvente – ja, kreve! – hel og full helbredelse fra alle slags sykdommer her og nå. Derfor er sykdom og lidelse uvedkommende fremmedelementer i livet. ⁹

3) Den samme holdningen inntar «trosbevegelsen» til *fattigdom* og andre *sosiale problemer*. Det hører ikke hjemme i Guds rike. Det er uforenlig med et kristenliv under Guds velbehag. Gud har jo lovet å velsigne sitt folk med rikdom og andre materielle goder. Fordi alle kristne er konger, er de per definisjon også rike, hevder Kenneth E. Hagin og føyer retorisk til: «Who would ever imagine a king being poverty-stricken? The idea of poverty just doesn't go along with kings.» ¹⁰

I sum fins det ingen grunn til at kristne skal streve med noen slags motgang. Snarere kan kristne regne med fremgang på alle felter av livet. Denne tankegangen er så dominerende at teologien i «trosbevegelsen» er blitt kalt for *fremgangsteologi*. ¹¹ Således vil jeg i fortsettelsen bruke begrepene «trosforkynnerne» («trosbevegelsen») og «fremgangsteologer» («fremgangsteologi») synonymt.

FUNDAMENTALKRITIKK UT FRA *THEOLOGIA CRUCIS*

I lys av *theologia crucis* spør det om ikke «fremgangsteologene» kommer i skade for å fornekte bibelsk kristendom som de selv hevder å være de ypperste til å representere. I Heidelberg-disputasjonen sier Luther: «Herlighetens teolog kaller det onde godt og det gode ondt. Korsets teolog kaller saken for det den virkelig er.» ¹² Dette utsagnet kan gi grunn til å spørre: Står «fremgangsteologene» egentlig i fare for å kalle det onde godt og det

gode ondt? Er de faktisk i ferd med – ubevisst, men like fullt reelt – å undersøke sannheten om mennesket og synden, og om Gud slik han faktisk har åpenbart og åpenbarer seg til vår frelse?

Det kan neppe herske tvil om at Luther ville ha svart ja på disse spørsmålene. På basis av 1 Kor 1,18ff og andre relevante bibelord lærer han at det ikke finnes noen vei til frelse uten gjennom lidelser og kors. Derfor skjuler Gud seg når han åpenbarer seg, og åpenbarer seg når han skjuler seg. Han skjuler og åpenbarer seg «under det motsatte perspektiv» (*sub contraria specie*): sin styrke under svakhet, sin høyhet under fornedrelse, sin herlighet (lysglans) under mørke, sin seier under nederlag, sitt liv under død. Han gjør det gjennom sine «deformerte gjerninger» (*opera deformia*) – først i Kristi kors, og dernest gjennom de kors Gud legger på oss for å gjøre oss konforme med Kristus.¹³

Dette må imidlertid ikke misforstås slik at Luther forherliger korset atskilt fra oppstandelsen. Her har moderne «trosforkynnere» et viktig poeng når de retter kritisk søkelys på «elendighetsteologiske» trekk ved den evangelisk-lutherske trostradisjon etter Luther. Deler av denne trostradisjonen har nok til tider vært så fokusert på kristnes syndighet og svakhet at evangeliet om Kristi seier over synden og døden ikke har kommet til sin rett. Det var ikke Luthers opprinnelige intensjon. Han dyrker slett ikke korset i og for seg. «*Korsets teologi*» innbefatter oppstandelsen og det nye livet med Kristus. Derfor kaller Luther korset for Guds «fremmede» verk (*opus alienum Dei*) og oppstandelsen for Guds «egentlige» verk (*opus proprium Dei*). Guds «fremmede» verk står aldri isolert i Luthers teologi. Gud gjør alltid sin «fremmede» gjerning med sikte på sin «egentlige» gjerning. Det gjorde Gud da han reiste Kristus opp fra de døde, og det gjør han når han reiser oss opp med den oppstandne Kristus. Guds «fremmede» gjerning er midlet (loven) for å nå målet, Guds «egentlige» vilje (evangeliet). Luthers hovedpoeng med *theologia crucis* er da å understreke at Guds frelsende og nyskapende gjerning skjer gjennom – ikke utenom – korset og lidelsen.¹⁴

Av dette trekker Luther den slutning at «det altså ikke er nok, og heller ikke til gagn for noen, å erkjenne Gud i hans herlighet og majestet hvis man ikke også erkjenner ham i korsets ydmykelse og fornedrelse».¹⁵ Det innebærer at Guds frelsesgjerninger – også hans mektige gjerninger i helbredelser, åndsutdrivelser og andre gudsricketegn – står under korsets fortegn. Alle Guds *mirakler* (i flertall) må tolkes og forstås som innordnede og underordnede det ene virkelig store *miraklet*: Guds – i egentlig forstand – *mirakuløse* (forunderlige) dobbeltverk av «fremmed gjerning» (*opus alienum*) og «egentlig gjerning» (*opus proprium*) i Kristi korsdød og oppstandelse og i vår inkorporasjon med den korsfestede og oppstandne Kristus.¹⁶

Hos «fremgangsteologene» forholder det seg snarere motsatt. Deres øyne er i alt vesentlig rettet på Guds herlighet og kraft i synlige tegn og undere, men overser – og dermed underkjenner – Guds usynlige nåde i hans eiendommelige dobbeltverk ved lov og evangelium. «The trouble with us is that we've preached a «cross» religion, and we need to preach a «throne» religion,» proklamerer Kenneth H. Hagin. Han polemiserer mot predikanter som plasserer det teologiske og homiletiske tyngdepunktet i korset og oppfordrer dem til å innta et annet ståsted: «let's go on to Pentecost, the Ascension and the throne!»¹⁷

Med et slikt utsagn spør det om ikke Hagin røper slektskap med den slags teolog Luther omtaler som «herlighetens teolog» (*theologus gloriae*). Det er den teologen som «ikke kjenner (den korsfestede) Kristus, og som derfor er «uvitende om Gud skjult i lidelser», og som derfor «foretrekker gjerninger fremfor lidelser, herlighet fremfor kors, styrke fremfor svakhet, visdom fremfor dårskap, og i det hele tatt det gode fremfor det onde». Det er slike som apostelen Paulus i Fil 3,18 kaller «fiender av Kristi kors», påstår Luther.¹⁸

Er det riktig å overføre denne påstanden på «trosforkynnerne» i vår tid? Slår grunnlagstenkningen deres ut i forsoningslæren på en slik måte at det rimeligvis gir dekning for en så krass påstand?

«FREM GANGSTE OLOGENE» – «FIENDER AV KRISTI KORS»?

«Fremgangsteologene» lærer at Jesus ikke døde på korset i egenskap av Guds Sønn. Det beror på deres radikale kenotiske kristologi som innebærer at Jesus la fra seg sine guddommelige attributter da han ble født som menneske. Derfor døde han bare som menneske, noe som betyr at hans død ikke kan regnes som tilstrekkelig til å sone for våre synder og forson oss med Gud. «Trosforkynnerne» forestiller seg at Jesus også døde «åndelig» i det han overgav sin ånd som en løsepenge til Satan i helvetet. Dernest overvant han Satan da han ble født på ny til guddommelig natur, ved oppstandelsen, for så å bære frem sitt guddommelige blod i den himmelske helligdom ved himmelfarten.¹⁹

Denne læren har sin basis i «trosforkynnernes» grunnlagstenkning. Deres fokus på Guds herlighet og kraft på bekostning av Guds svakhet og dårskap slår ut i en ubibelsk lære om Jesu person og korsdød. Fordi Jesus etter deres oppfatning døde bare som menneske, forstår de hans død bare som en *foreløpig* og *ufullkommen* frelseshandling. Det *endelige* og *fullkomne* frelsesverket fant sted først *etter* korsdøden da Kristus ved oppstandelsen fikk tilbake den guddommelige natur han hadde før inkarna-

sjonen, og da han som Guds gjenfødte Sønn bar frem sitt blod for Guds trone i himmelen.²⁰

Med denne forestillingen *skiller* «trosforkynnerne» mellom Jesus som mennesket og Jesus som Guds Sønn, og mellom korset (fornedrelsen) og oppstandelsen (seieren) på en måte som ikke kommer til rette med klassisk kristen lære om inkarnasjonen og forsoningen. De får ikke med seg at Guds Sønn ble menneske uten å opphøre å være Guds Sønn, og at Kristus var fullt ut Gud og fullt ut menneske i én person under hele livet og i døden og ved oppstandelsen og for alltid siden. Det innebærer også at de stiller seg fremmede for troen på Jesu korsdød som et verk av det ene Gud-mennesket Kristus, og dermed som den treenige Guds verk.²¹ Med denne læren må de kunne betegnes som «fiender av Kristi kors»: de føyer seg inn i den lange historiske rekken av «herlighetsteologer» (og «herlighetsfilosof») som aldri har kunnet akseptere at *Gud* virkelig er blitt menneske og har lidd og dødd til menneskers frelse.²²

Men det er dette som er den paradoksale kjernen i *theologia crucis*, understreker Luther. Til forskjell fra «herlighetens teolog» (*theologus gloriae*) som ikke kjenner den inkarnerte og korsfestede Kristus, og som derfor er uvitende om Gud skjult i lidelser, så dyrker «korsets teolog» (*theologus crucis*) Gud *nettopp slik han er skjult i lidelser*.²³ Luther forstår inkarnasjonen slik at det ikke bare er Guds Sønn som utveksler sine guddommelige egenskaper til den menneskelige natur, men også omvendt: den menneskelige natur utveksler sine menneskelige egenskaper til Guds Sønn («egenskapenes utveksling», *communicatio idiomatum*). Det betyr at det ikke bare er mennesket Jesus, men også *Gud* Sønnen som dør på korset – nettopp i kraft av den personlige enhet av menneskelig og guddommelig natur i Kristus; og det innebærer at Jesu kors er den treenige Guds verk – nettopp i kraft av Sønnens personlige enhet med Faderen og Ånden. Jesu kors er Guds trinitariske gjerning der Faderen hengir seg selv gjennom Sønnen i Åndens kjærlighet, og der Sønnen ofrer seg selv som løsepenge og sonoffer til Faderen i Åndens kjærlighet. *Satan* får ingen løsepenge eller noe sonoffer; han nedkjempes og overvinnes.²⁴

På bakgrunn av denne inkarnasjons- og forsoningsteologi blir det også forkastelig å hevde at Jesus ved oppstandelsen fikk tilbake sin guddommelige natur som han hadde lagt fra seg ved inkarnasjonen. Når «fremgangsteologene» likevel lærer at Kristus ble født på ny til guddommelig natur, så er det fordi de fremstiller ham som prototypen på de kristnes gjenfødelse til den samme naturen.²⁵ Dermed berører jeg menneskesynet i «fremgangsteologien».

MENNESKET – GUDDOMMELIG OG SYNDFRITT?

«Fremgangsteologene» forestiller seg at menneskene opprinnelig ble skapt med guddommelig natur. Den mistet de ved syndefallet. Da ble de Satans barn. Ved gjenfødselen blir de født på ny og vinner tilbake sin guddommelige natur etter mønster av Jesu guddommeliggjørelse ved oppstandelsen. De blir fornyet til det de opprinnelig er tenkt å være etter Guds vilje: Guds «partnere» med den samme guddommelige natur og autoritet på jorden som Jesus nå har i himmelen. «Spiritual death means having Satan's nature – just as receiving Eternal Life means we have the nature of God in us,» lærer Kenneth H. Hagin.²⁶

Dette menneskesynet gjør det forståelig at «fremgangsteologene» betrakter syndenes forlatelse som et «babystadium» i kristenlivet, en umoden fase som modne kristne kan og bør legge bak seg. Det medfører også at rettferdiggjørelse av nåde ikke oppfattes som en ekstern domserklæring utenfor mennesket for Guds himmelske domstol, men som en intern fornyelse av mennesket selv: mennesket *blir* rettferdig når det får guddommelig natur i Ånden (Den Hellige Ånd) og i ånden (sin egen ånd). Det gjør det også unaturlig at sykdom og svakhet, lidelser og anfektelser rammer gjenfødte kristne. Det tilhører «det gamle mennesket» og en forgangen tid.²⁷

Denne antropologien henger organisk sammen med «fremgangsteologenes» grunnlagstenkning for så vidt som deres konsentrasjon om *Guds* herlighet skaper grobunn for troen på *menneskets* herlighet. Ja, mennesket forherliges slik at det tillegges Guds egen guddommelighet. Forskjellen mellom Gud og mennesket viskes ut slik at Gud menneskeliggjøres og mennesket guddommeliggjøres.²⁸ Og når først mennesket guddommeliggjøres, blir det også en logisk selvfølge at mennesket betraktes som frigjort fra – og hevet over – synder og svakheter, sykdommer og lidelser – i allfall i den «delen» av mennesket som anses for å være guddommeliggjort, i menneskets ånd.

Med dette menneskesynet bryter «fremgangsteologene» radikalt med «korsets teologi» på minst to vesentlige punkter. For det første forutsetter «korsets teologi» at mennesket er skapning og ikke Skaper. Det var jo nettopp fordi det *skapte* mennesket forvrengete og misbrukte *Skaperens* åpenbaring og gaver gjennom gudsspekulasjoner og lovgjerninger at Gud valgte å åpenbare seg på en annerledes måte til menneskets frelse: gjennom kors og lidelse.²⁹ Når «fremgangsteologene» overser den vesentlige forskjellen mellom Gud som Skaper og mennesket som skapning, avslører de seg dermed som ekte herlighetsteologer.

For det andre bekrefter de sin herlighetsteologiske identitet ved at syndenes forlatelse blir en nødvendig gave bare ved opptakten til kristen-

livet. For hva skal man med tilgivelse for synder når syndelivet er passé og syndemennesket dødt? Til forskjell fra denne tankegangen fremholder Luther med «korsets teologi» at den kristne er «samtidig rettferdig og synder» (*simul iustus et peccator*) hele livet igjennom. Det innebærer at syndenes forlatelse aldri kan bli et tilbakelagt babystadium i livet. Tvert imot: *rettfærdiggjørelse av nåde ved tro er sentralnerven i «korsets teologi» og hos enhver «korsets teolog» fra dåpen til døden.*⁵⁰ Etter Luthers kristendomsforståelse kan en kristen aldri komme «lenger» enn at Gud gjør sitt «fremmede verk» (*opus alienum*) ved loven og sitt «egentlige verk» (*opus proprium*) ved evangeliet med ham og henne. Gud ydmyker, ja fører mennesket tilbake til intet, og han nyskaper det igjen og igjen av intet i analogi med sin første skapelse av verden. På ny og på ny lar han oss «erfare døden» gjennom lidelser og kors av forskjellig slag. Det gjør han for å føre oss «opp fra dødsriket» til nytt liv. Bare slik gjør han oss konforme med den korsfestede og oppståtte Kristus.⁵¹

Dette forutsetter en trosholdning hos den kristne som er helt annerledes enn den trosoppfatning «fremgangsteologene» forfekter.

TROEN – «GUDDOMMELIG» MAKTUTØVELSE ELLER NAKEN TILLIT?

«Ha Guds tro!» utfordrer «trosforkynnerne» på basis av sin særegne forståelse av Mark 11,22. De tolker «pistin theou» i grunnteksten som subjektsgenitiv slik at troen oppfattes som den tro Gud har og utøver. Det var den gudstroen Jesus praktiserte som menneske i Åndens kraft mens han levde på jorden; og det er denne troen alle kristne er kalt til å utfolde etter hans forbilde og i hans sted i dag. Og ettersom kristne er gjenfødt til guddommelig natur, har de all den majestet og herlighet som Gud selv har. De har Guds makt og autoritet til å utvirke *hans* tro i verden. Deres kall er å skape ved *deres* tro slik Gud gjorde da han skapte verden ved *sin* tro. Fordi ingenting er umulig for Gud, blir da ingenting umulig for dem heller.⁵² Det gjelder bare å «skrive ut skjekker» som de har «rettslig fullmakt» til å ta ut i Jesu navn. «*You can write your own ticket with God,*» erklærer Kenneth E. Hagin.⁵³ Det er dette kristen bønn går ut på, og det er slik – og bare slik – Gud handler i verden i dag, heter det hos «trosforkynnerne».⁵⁴

Med denne trosoppfatningen velger «fremgangsteologene» selv å kalle seg for «trosforkynnere». Det gjør de ikke fordi de formidler kristen tro i klassisk-kristen forstand, men fordi troskonsepsjonen er systematisk-teologisk knyttet sammen med gudsbegrepet og menneskesynet deres. Når

forskjellen mellom Gud og mennesket er visket ut – når Gud er menneskeligjort og mennesket guddommeliggjort – , er det helt naturlig at troen mister sin karakter av *relasjon til Gud*. Troen står i fare for å bli *selvrefererende* i det den oppfattes som utfoldelse av menneskets nye guddommelige natur. Den vil arte seg som *guddommelig tillit til mennesket selv*.⁵⁵ Etter dette kan «trosforkynnelsen» like gjerne karakteriseres som «herlighetsantropologi» som «herlighetsteologi».

Denne troskonsepsjonen står i skarp kontrast til Luthers «korsteologi». På bakgrunn av Jes 53,2 minner han om at den inkarnerte og lidende Kristus hadde «ingen skikkelse og ingen herlighet».⁵⁶ I forlengelsen av denne omtalen kjennetegnes vi som kristne ved at «ingenting i oss har skikkelse eller herlighet, men at vi lever i Guds skjulthet (det vil si i avkledd tillit til hans barmhjertighet)».⁵⁷ I «korsets teologi» arter troen seg som *relasjonell og naken tillit til Gud*. Troen er og har ingenting i seg selv, men er og har alt utenfor seg selv – i Guds uforskyldte nåde i Kristus.⁵⁸ Den forutsetter vesensforskjell mellom mennesket som skapning og Gud som Skaper, og mellom mennesket som synder og Gud som Den Hellige. Gud er ingen «løpegutt» for «sterktroende» kristne. Han er heller ingen forhandlingspartner som det selvforherligede mennesket kan drive forretninger med. Han er den suverene og allmechtige Herren som intet menneske har rett til å *kreve* noe av. Men han er også den kjærlige og nærværende Far som den tillitsfulle bønner kan forvente å *få* alt av, men da av pur nåde.

Det er dette gudsbilde og trosbegrepet som også danner basis for synet på kristnes livsførsel i «korsets teologi» – til forskjell fra «fremgangsteologenes» etikk.

KRISTNES LIVSFØRSEL – MENNESKETS PRESTASJONER ELLER KRISTI GJERNINGER?

«Fremgangsteologenes» lære om gjenfødelsen som *menneskets* guddommeliggjørelse og troen som *menneskets* maktutøvelse utgjør også det teologiske grunnlaget for forestillingen om de kristnes liv i verden. Det handler nettopp om *kristnes* prestasjoner og ikke om *Kristi* gjerninger gjennom dem. De troende lever sitt guddommelige liv på jorden *istedenfor* Kristus som befinner seg i himmelen. Kristi liv på jorden for 2000 år siden fremholdes som et forbilledlig mønster for dem. Men han oppfattes knapt som noen levende og nærværende Kristus som utfolder *sitt* liv gjennom deres liv i dag.⁵⁹

Med denne grunnkonsepsjonen plasserer «fremgangsteologene» kristen etikk utenfor «korsets teologi» og rettferdigjørelsen av nåden alene.

Det får den alvorlige følgen at livsførselen blir lovisk og gudsforholdet betinget av lovgjeringer. Som Kenneth E. Hagin avslørende sier:

«All of God's blessings are conditional. He gives us His Word to let us know what conditions must be met in order to receive these blessings. They won't just fall on us automatically like ripe cherries off a tree. There is a God-ward side and a man-ward side to every battle and to every blessing. God has His part to play, but man has his part to play also.»⁴⁰

På denne bakgrunn kan de troende vanskelig unngå å misbruke loven til å bygge seg opp sin egen rettferdighet for Gud til fortrenghet for Guds rettferdighet i Kristus. Som Luther sier i Heidelberg-disputasjonen: «... men uten korsets teologi misbraker mennesket de beste tingene på den verste måten».⁴¹ Uten «korsets teologi» mangler mennesket den gudsfrykten og ydmykheten som er det nødvendige bolverk mot selvsikkerhet og hovmot, forklarer Luther. I stedet blir mennesket oppblåst av egne gjerninger, fanget inn i en *åndelig inflasjon* med fokus på egen ære og herlighet istedenfor Guds ære og herlighet.⁴²

Luthers positive alternativ til denne herlighetsteologien er et kristenliv under «korsets teologi». Kristnes gode gjerninger er ikke egne prestasjoner atskilt fra Gud, men Guds virke gjennom dem.⁴³ For «loven virker vrede, dreper, forbanner, anklager, dømmer og fordømmer alt som ikke er i Kristus,» fastslår Luther.⁴⁴ Det betyr at loven også arbeider for å utslukke det begjæret som *loviskheten* er, og skape den *gudsfrykten* som oppriktig frykter for at egne gjerninger er dødssynder i Guds øyne.⁴⁵ Ved «lovens åndelige bruk» (*usus spiritualis legis*) fører så Den Hellige Ånd det gudfryktige mennesket til evangeliet som skaper den *troen* som tror «mye på Kristus – uten egne gjerninger».⁴⁶ Det er likevel ingen uvirksom tro, men den tro som er overbevist om at det ikke er gjerningene som bevirker rettferdighet for Gud, men Kristi nåde og rettferdighet som bevirker gjerningene.⁴⁷ Det er altså ikke troen *i og for seg* som gjør gjerningene, men det er Kristus *ved troen* som utretter alt godt, mener Luther.⁴⁸ Derfor kan han kalle den kristne for «Kristi verk og verktøy».⁴⁹ Kristi gjerning er den virkende, vår gjerning den bevirkede.⁵⁰ Dette er evangelisk kooperasjon i «korsets teologi».

Dette arbeidsfellesskapet beror på Guds betingelsesløse kjærlighet i Kristus til forskjell fra menneskers betingede kjærlighet til hverandre. Det leder oss hen til det siste momentet jeg vil trekke frem fra «fremgangsteologien».

SVAKE OG FATTIGE – FORAKTET ELLER ELSKET?

«Trosbevegelsens» tenkning om lidelser og kors gjør seg forståelig nok gjeldende i holdningen til svakhet og fattigdom. Guddommeliggjorte og selvforherligede mennesker vil naturligvis se ned på medmennesker som ikke befinner seg på tilnærmet samme opphøyde nivå som de selv opplever å stå på. Når troen er *selvrefererende* og gjerningene *selvutfoldende*, kan kjærligheten snarere bli *selvkjærlighet* enn *nestekjærlighet*. De troende står i fare for å elske dét hos andre som gjenspeiler deres egen guddommelige selvfølelse og trosstyrke, prektighet og vellykkethet. Tilsvarende vil de komme til å forakte svake og fattige, «mislykkede» og lidende.⁵¹

Denne holdningen er stikk motsatt den kjærligheten som har sin kilde i «korsets teologi». «Guds kjærlighet finner (forutsetter) ikke, men skaper det den elsker. Menneskets kjærlighet oppstår ut fra (er betinget av) det den elsker,» forkynner Luther i den siste teologiske tesen i Heidelberg-disputasjonen.⁵² I forklaringen til tesen kaller han Guds kjærlighet for «korsets kjærlighet, født ut av korset; den vender seg ikke dit hvor den kan finne det gode som den kan nyte, men dit hvor den kan dele ut det gode til den som er ond og fattig».⁵³ Det er den kjærligheten som «elsker syndere, onde, dårer, svake, for å gjøre dem rettferdige, gode, vise, sterke».⁵⁴ «Synderne er altså her vakre fordi de blir elsket, de blir ikke elsket fordi de er vakre,» erklærer Luther i motsetning til den kjærligheten som søker sitt eget.⁵⁵

Med disse tilspissede utsagnene gir reformatoren en adekvat utleggelse av «korsteologiens» kjærlighet til forskjell fra «herlighetsteologiens». «Korsteologiens» kjærlighet er – og springer ut av – Guds *trinitariske, relasjonelle* kjærlighet. Det er den kjærligheten som elsker «det som går for å være uforstandig i verden», «det som regnes for svakt i verden», «det som står lavt i verden, det som blir foraktet, det som ingenting er» (1 Kor 1,27ff). Det er den kjærligheten som ikke flykter *fra*, men elsker *gjennom* anfektelsen og smerten. Slik blir kjærligheten rustet til å leve i forpliktede relasjoner. Det er relasjoner som tidvis kan innbefatte også selvoppfrende lidelser *med og for* svake og fattige, ja, lidende og døende...

KONKLUSJON OG UTBLIKK

Er «trosforkynnernes» lære forenlig med Luthers «korsteologi», eller forkynner de herlighet uten kors? spurte jeg i opptakten til denne artikkelen. Fremstillingen ovenfor skulle ha gitt et klart nok svar: Deres lære er *uforenlig* med Luthers «korsteologi». Deres standpunkter til sentrale lærespørsmål er så forskjellige fra Luthers tenkning at de må sies å bryte radikalt med hans forståelse av kristendommen.

Innledningsvis antydte jeg også at Luthers «korsteologi» har fundamentalteologisk aktualitet langt ut over lærestriden på 1500-tallet.⁵⁶ Det aktualiserer et mye mer omfattende spørsmål enn det jeg har reist: Kan «trosforkynners» lære egentlig regnes som kristen? Den hollandsk-amerikanske forskeren *Hank Hanegraaff* foretar en grundig drøfting av spørsmålet og konkluderer med å hevde at «trosbevegelsen» er dypt beslektet med nyreligiøse retninger som mormonerne, Jehovas vitner og Christian Science. Han slår den i hartkorn med den ikke-kristne New-Age-bevegelsen og anser begge for å være kreftsvulster som truer klassisk kristendom.⁵⁷ Den norske teologen *Kjell Olav Sannes* avslutter sin analyse av Kenneth E. Hagin's lære med å si at denne læren er «i strid med apostolisk tro og lære, slik den er nedfelt i Skriften og bevitnet i de fellekristne bekjennelser».⁵⁸ Det kan da være grunn til å tvile på om Sannes er konsistent med sin egen konklusjon når han påstår at «en trolig må regne hans (Hagin's) læreposisjon som innenfor kristenheten».⁵⁹

Det *historisk-komparative* perspektivet jeg har anvendt i denne artikkelen, er naturligvis utilstrekkelig til å føre videre denne *systematisk-teologiske* diskusjonen. Avslutningsvis kan det likevel være berettiget å føye til: *Der som* Luthers «korsteologi» faktisk utgjør en umistelig kjerne i bibelsk fundert kristendom uavhengig av den teologiske striden på 1500-tallet, spør det om ikke radikale «trosforkynnere» som for eksempel Kenneth E. Hagin snarere må sies å plassere sin teologi utenfor enn innenfor kristenheten.

N O T E R

- 1 Se for eksempel Christer Hambrø et al., *Framgångsteologi*, En analys och prövning, Andra upplagan, Stockholm 1983; Stefan Bjuvsjö et al., *Framgångsteologi i Sverige*, Lunda-rapporten om den nya trosförkunnelsen, Stockholm 1985; Hans Lindholm & Fredrik Brosché, *Värför är trosförkunnelsen farlig?* Tredje upplagan, Uppsala 1986; Antonio Barbosa da Silva, *Framgångsteologi – svärmeri eller väckelse?*, Fjärde upplagan, Uppsala 1988; Agne Nölander, «Framgångsteologi – en analys och prövning», i: Antonio Barbosa da Silva, *op.cit.*, 24–31; Martin Boje Christensen (red.), *Tro på succes?* En rapport fra Dialogcentret, Århus 1991; Hank Hanegraaff, *Christianity in Crisis*, Eugene Oregon 1997; Zenita Johansson, *Tron, Ordet och nådegåvorna*, En studie av Livets Ord i Tjeckien, Lund 2002; Geir Lie, *E.W. Kenyon, Cult Founder or Evangelical Minister?* Oslo 2005; Kjell Olav Sannes, *Det guddommeliggjorte menneske og den menneskeliggjorte Gud*, En analyse av Kenneth E. Hagins lære, Oslo 2005.
- 2 WA I, 350–374. Se også LW 31, 35–70 (Luther's Works, Volume 31, Philadelphia 1979, Introduction and translation by Harold J. Grimm); ViU I, 281–295 (Martin Luther, Verker i utvalg, Bind I, Oslo 1979, Innledning og oversettelse ved Tarald Rasmussen).
- 3 Dette er påpekt av bl.a. Walter von Loewenich, *Luthers Theologia Crucis*, 5. Auflage, Witten 1967, 14f, 18, Herman Sasse, «Theologia Crucis», i: *In Statu Confessionis*,

- Gesammelte Aufsätze und Kleine Schriften von Hermann Sasse, Band II, Berlin und Schleswig-Holstein 1976, 43–55, her 45, 50f; Pierre Bühler, *Kreuz und Eschatologie*, Eine Auseinandersetzung mit der politischen Theologie, im Anschluß an Luthers *theologia crucis*, Tübingen 1981, 74f; idem, «Kreuzestheologie und Soteriologie zwischen Neuem Testament und systematischer Theologie», i: Andreas Dettwiler und Juan Zumstein (hrsg.), *Kreuzestheologie im Neuen Testament*, Tübingen 2002, 265–281, her 267, 275; Dennis Ngien, *The Suffering of God According to Martin Luther's 'Theologia Crucis'*, New York 1995, 42f; Wolfhart Pannenberg, «A Theology of the Cross», i: *Beiträge zur Systematischen Theologie*, Band I, Philosophie, Religion, Offenbarung, Göttingen 1999, 296–307, her 296.
- 4 For eksempel kan nevnes en preken av den toneangivende svenske «trosforkynneren» Ulf Ekman. Med referanse til Luthers utholdende tro på Guds løfter om bønnhørelse påstår han at kristne har rett til å tvinge Gud til å høre bønnene deres, og at Gud er *nødt* til å gi dem det de ber om i tro. Ekman vedgår at denne påstanden bryter med tradisjonell teologisk tankegang og sier: «Tvinga Gud, det är ju fruktansvärt!» Like fullt står han på sitt i det han hevder å ha selveste Luther på sin side: «Underbart att ha Luther på sin sida här. För Luther han sa att vi ska proppa Guds öron fulla av Guds löften och tvinga honom att göra det han själv har sagt. Det är Luther det! Halleluja för Luther!» Prekenen er tatt opp på lyd-bånd og referert i Stefan Bjuvsjö et al., *op.cit.*, 60, 164 (fotnote 83).
 - 5 WA 1, 361, 31 – 362, 33 (tesene XIX – XXI med begrunnelser). Til utleggelsen av dette kjernestoffet, se videre for eksempel Walter von Loewenich, *op.cit.*, 21, 129–131, 138f, 141–143; Hans Joachim Iwand, *Nachgelassene Werke*, V, München 1974, 35–38, 105–107, 116f; Pierre Bühler, *op.cit.* 1981, 124f; Paul Althaus, *Die Theologie Martin Luthers*, 6. Auflage, Gütersloh 1983, 35–38; Gerhard O. Forde, *On Being a Theologian of the Cross*, Reflections on Luther's Heidelberg Disputation, 1518, Grand Rapids/Cambridge 1997, 72–90.
 - 6 Kenneth E. Hagin, *The Believer's Authority*, Second Edition, Twenty-Seventh Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 2000, 39. Se også *ibid.*, 17; idem, *New Thresholds of Faith*, Fifteenth Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1981(c), 11–13; idem, *Bible Faith Study Course*, Second Edition, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 2002, *passim*, særlig 25–29.
 - 7 Jfr. Åge Åleskjær, *Himmelen på forskudd*, Trondheim 1994, *passim*, særlig 38, 53–55. Se også for eksempel Ulf Ekman, *Tro som overvinnet verden*, Skjetten 1997, 63–66; idem, *Alt er mulig for den som tror*, Skjetten 2002, 62–64, 331ff.
 - 8 Dette er et gjennomgående hovedtrekk ved forkynnelsen og undervisningen i «trosbevegelsen» og trenger knapt særskilt dokumentasjon.
 - 9 Se for eksempel Kenneth E. Hagin, *Healing Belongs To Us*, Eleventh Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1980, 11–17, 26–28; idem, *Redeemed from poverty... sickness... death*, Thirteenth Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1981 (a), 14–25; idem, *Don't Blame God*, Fourth Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1982, *passim*, særlig 23, 28, 31f; idem, *Right and Wrong Thinking*, Second Edition, Ninth Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1990, 13, 26–30; idem, *I Believe in Visions*, Second Edition, Seventh Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1996 (a), 103; idem, *Must Christians Suffer?*, Eighth Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1996 (b), 1–15, 23. Hagin hevder også at kristne aldri behøver

- medisiner for å sovne fredfullt. Idem, *op.cit.* 1996 (a), 12. Til temaet sykdom og lidelse, se videre for eksempel Åge Åleskjær, *Hellig og feilfri for Gud*, Hovet 1993, 168f; idem, *Håndspåleggelse, helbredelse og forbønn*, Trondheim 1997, passim, særlig 51ff, 70ff, 101ff; Ulf Ekman, *op.cit.* 1997, 111–122; idem, *op.cit.* 2002, 129–149.
- 10 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 2000, 40f, sitat 41. Se også for eksempel idem, *op.cit.* 1981 (a), 3–13; idem, *op.cit.* 1981 (c), 52–55; idem, *op.cit.* 2002, 74–78, 156f; Ulf Ekman, *op.cit.* 1997, 56f, 123–131.
- 11 Se note 1. Se også for eksempel Ulf Ekman, *Din kapasitet i Gud*, Oppdal 1995 (a), 6: «Det normale for et menneske er altså å råde over omstendighetene og ha fremgang, frihet og seier på alle livets områder.» Se også idem, *Født til seier*, Oppdal 1996 (a), 4ff.
- 12 «Theologus gloriae dicit Malum bonum et bonum malum. Theologus crucis dicit id quod res est». WA 1, 362, 20–22 (tese XXI).
- 13 Se særlig tese III med begrunnelse i Heidelberg-disputasjonen. WA 1, 356, 32–357, 178. Se også begrunnelsen til tese XX om at «de som ikke dyrket Gud slik han var åpenbar gjennom gjerninger (skapergjerninger og lovgjerninger), kan dyrke ham slik han er skjult i lidelser». «... ut sic, qui Deum non coluerunt manifestum ex operibus, colerent absconditum in passionibus». WA 1, 362, 8–9. Se også henvisningen til Jes 45,15 samme sted: «Sannelig, du er den Gud som skjuler deg.» «Vere absconditus tu es Deus». WA 1, 362, 13–14. Til Luthers teologi om Gud som samtidig skjuler og åpenbarer seg *sub contraria specie*, se videre for eksempel Hermann Sasse, *op.cit.*, 52; Pierre Bühler, *op.cit.* 1981, 113, 121, 219–223; Dennis Ngien, *op.cit.* 1995, 51f, 113–133, 176f; Alister E. McGrath, *Luther's Theology of the Cross*, Oxford & Cambridge 1998, 149f, 155, 161, 168, 174f; Veli-Matti Kärkkäinen, «Evil, Love and the Left Hand of God: The Contribution of Luther's Theology of the Cross to an Evangelical Theology of Evil», i *Evangelical Quarterly* 74:3/2002, 215–234, her 224.
- 14 Se her Luthers anvendelse av Jes 28,21 i begrunnelsen til tese III i Heidelberg-disputasjonen: «Et hoc est, quod Esaias ca. 28. vocat, opus alienum Dei, ut operetur opus suum (id est, nos humiliat in nobis, desperantes faciens, ut exaltet in sua misericordia, sperantes faciens).» WA 1, 357, 6–8. «Og dette er det Jesaja kap 28 kaller Guds fremmede gjerning, for å gjøre sin gjerning (det vil si at han gjør oss ydmyke i oss selv, gjør oss fortvilte, for å opphøye oss i sin barmhjertighet og gi oss håp).» Se også følgende passasje i begrunnelsen til tese XVI: «Lex humiliat, gratia exaltat, Lex timorem et iram, gratia spem et misericordiam operatur. Per Legem enim cognitio peccati, per cognitionem autem peccati humilitas, per humilitatem gratia acquiritur. Sic opus alienum Dei inducit tandem opus eius proprium, dum facit peccatorem, ut iustum faciat.» WA 1, 361, 1–5. «Loven ydmyker, nåden opphøyer. Loven virker frykt og vrede, nåden håp og barmhjertighet. For ved loven (kommer) erkjennelse av synden, (og) ved erkjennelse av synden følger også ydmykhet, (og) ved ydmykhet tilegnes nåden. Slik fører Guds fremmede gjerning til sist frem til hans egentlige gjerning, nemlig at han gjør (mennesket) først (til) synder, for å rettferdiggjøre det.» Til dette temaet, se ellers for eksempel Lennart Pinomaa, *Der Zorn Gottes in der Theologie Luthers*, Ein Beitrag zur Frage der Einheit des Gottesbildes bei Luther, Helsinki 1938, 115f; Walter von Loewenich, *op.cit.*, 137; Paul Althaus, *op.cit.*, 150, 224; Gerhard O. Forde, *op.cit.*, 1, 18, 21, 25;

- Kurt K. Hendel, «Theology of the Cross», i: *Currents in Theology and Mission* 24/1997, 223–231, her 226, 230; Alister E. McGrath, *op.cit.*, 151f, 170f; Timothy J. Wengert, «'Peace, Peace... Cross, Cross', Reflections on How Martin Luther Relates the Theology of the Cross to Suffering», i: *Theology Today* 59/2003, 190–205, særlig 200–202.
- 15 «Ita ut nulli iam satis sit ac prosit, qui cognoscit Deum in gloria et maiestate, nisi cognoscat eundem in humilitate et ignominia crucis.» WA 1, 362, 11–13 (i begrunnelsen til tese XX).
 - 16 Denne *mirum*-dimensjonen ved Luthers *theologia crucis* har i seg både et objektivt-frelsesrealistisk aspekt i betydningen Guds verk, og en subjektiv-hermeneutisk side i betydningen *troens* forståelse av dette verket. Til dette dobbelte perspektivet, se Ulrich Barth, «Textauslegung als systematische Begriffskonstruktion. Beobachtungen zu Luthers Theologia crucis», i: Jürgen Lehmann, Tilman Lang, Fred Lönker und Thorsten Unger (hrsg.), *Konflikt, Grenze, Dialog*, Kulturkontrastive und interdisziplinäre Textzugänge, Festschrift für Horst Turk zum 60. Geburtstag, Frankfurt am Main 1997, 31–54, særlig 37ff.
 - 17 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 2000, 16.
 - 18 «Patet, quia dum ignorat Christum, ignorat Deum absconditum in passionibus. Ideo praefert opera passionibus et gloriam cruci, potentiam infirmitati, sapientiam stulticiae, et universaliter bonum malo. Tales sunt quos Apostolus vocat Inimicos crucis Christi.» WA 1, 362, 23–26 (i begrunnelsen til tese XXI).
 - 19 Se for eksempel Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1980, 5; idem, *The Name of Jesus*, Third Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1981(b), 27–33. Se videre belegg for denne læren i bl.a. *Framgångsteologi i Sverige*, Lundarapporten om den nya trosförkunnelsen, Stockholm 1985, 68f; Hank Hanegraaff, *op.cit.*, 25f, 137–143, 153–158; Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 83, 92–98.
 - 20 Se for eksempel Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1981(c), 67f; idem, *op.cit.* 2002, 107f.
 - 21 Jfr. det gjennomgående triteistiske aspektet ved «fremgangsteologien». Dette aspektet er vel dokumentert hos bl.a. Hank Hanegraaff, *op.cit.*, 123f; Geir Lie, *op.cit.*, 43f; Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 50, 101, 134f, 139.
 - 22 Dennis Ngien, *op.cit.* 1995 gir en fascinerende fremstilling av dette gjennomgående trekket i filosofi- og teologihistorien.
 - 23 Se igjen følgende passasje i begrunnelsen til tese XX: «... qui Deum non coluerunt manifestum ex operibus, colerent absconditum in passionibus». WA 1, 362, 8–9.
 - 24 Til dette helt sentrale aspektet ved Luthers *theologia crucis*, se bl.a. Marc Lienhard, *Luther: Witness to Jesus Christ*, Stages and Themes of the Reformer's Christology, Eugene (Oregon) 1982, 340f, 343f; Dennis Ngien, *op.cit.* 1995, 64f, 67, 81–85, 175–177; idem, «Trinity and Divine Passibility in Martin Luther's 'Theologia Crucis', in: *Scottish bulletin of evangelical theology* 19/2001, 31–64, særlig 58.
 - 25 Se for eksempel Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1981 (b), 27–33.
 - 26 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1981 (a), 29. Se også idem, *op.cit.* 1981 (b), 105–111; idem, *op.cit.* 1981 (c), 59f; idem, *op.cit.* 2002, 45, 53, 96, 119f, 186f. Se ellers for eksempel Åge Åleskjær, *op.cit.* 1993, 151ff; idem, *op.cit.* 1994, 10; Ulf Ekman, *op.cit.* 1995 (a), 67f; idem, *op.cit.* 1996 (a), 11; idem, *op.cit.* 1997, 72–74. Se kritiske fremstillinger av denne antropologien i bl.a. Hank Hanegraaff, *op.cit.*, 21, 23, 26f, 107–120; Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 53, 90f, 97f, 100f.

- 27 Se for eksempel Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1981 (b), 55–59, 115f; idem, *op.cit.* 1990, 11; idem, *What To Do When Faith Seems Weak & Victory Lost*, Tenth Printing, Kenneth Hagin Ministries, Tulsa 1991, 19; idem, *op.cit.* 2002, 64–68, 72f, 97, 100–103, 120–122. Se også for eksempel Åge Åleskjær, *op.cit.* 1993, 18f, 36, 48ff, 69–71, 101–125; Ulf Ekman, *op.cit.* 1995 (a), 63f; idem, *Doktriner*, Den kristne troens grunnvoller, Oppdal 1995 (b), 122f, 180. Se også kritiske fremstillinger til dette punktet i bl.a. Anders Bergem, *Himmelen på forskudd? Oppgjør med framgangsteologien*, Oslo 1987, 45–50.
- 28 Jfr. den megetsigende tittelen på boken til Kjell Olav Sannes: *Det guddommeliggjorte menneske og den menneskeliggjorte Gud* (se note 1).
- 29 Jfr. følgende utsagn i begrunnelsen til tese XI i Heidelberg-disputasjonen: «Et sic praesumptio vitetur non re, sed affectu, id est, quod displicet nobis adhuc esse in fiducia creature». WA I, 359, 24–25. «Slik må hovmotet unngås ikke bare i den (ytre) handlingen, men også i den (indre) holdningen; det betyr at det bør mislike oss at vi fremdeles nærer (religiøs) tillit til skapningen (istedenfor til Skaperen).» Se igjen også hovedtesene XIX og XX med begrunnelser.
- 30 Dette er et kjernepunkt i Luthers utfoldelse av *theologia crucis* i Heidelberg-tesene. Se særlig tesene IIII, XVI, XXI, XXV med begrunnelser. Til denne forbindelsen hos Luther, se bl.a. Walter von Loewenich, *op.cit.*, 133; Paul Althaus, *op.cit.*, 40; Pierre Bühler, *op.cit.* 1981, 273f; Kurt K. Hendel, *op.cit.*, særlig 224, 229; Alister E. McGrath, *op.cit.*, 160f.
- 31 Jfr. følgende utsagn i begrunnelsen til tese XXIII: «Sed sicut supra dictum est, qui nondum est destructus, ad nihilum redactus per crucem et passionem, sibi tribut opera et sapientiam, non autem Deo, et sic abutitur donis Dei eaque polluit.» WA I, 363, 28–30. «Men, som det er sagt ovenfor, den som ennå ikke er blitt ødelagt og ført tilbake til ingenting gjennom kors og lidelse, tilskriver seg selv – og ikke Gud – gjerningene og visdommen og på den måten misbruker og forgifter Guds gaver.» Og videre: «Si renasci, ergo prius mori et exaltari cum filio hominis: Mori, inquam, id est, mortem praesentem sentire.» WA I, 363, 35–37. «For å bli født på ny, må man først dø og bli opphøyet med Menneskesønnen. Å dø, sier jeg, betyr å erfare døden som tilstede (nærværende).» Se også allusjonen til 1 Sam 2,6 i tese IIII.
- 32 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1981 (b), 73–76, 105–111; idem, *op.cit.* 1981 (c), 17ff, 74–77; idem, *op.cit.* 1990, 25f; idem, *op.cit.* 1991, 99–110; idem, *op.cit.* 2000, 19–22, 27–35, 51f; idem, *op.cit.* 2002, 110f, 117, 127–132. Se også for eksempel Ulf Ekman, *Hva tro er*, Oppdal 1996 (b), 19–23; idem, *op.cit.* 1997, 10f, 16–18, 54–56, 85–96; idem, *op.cit.* 2002, 192f, 346ff. Se også Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 103–113.
- 33 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 2002, 153–162, sitat 155.
- 34 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1981 (b), 14–23, særlig 21ff, 117f; idem, *op.cit.* 1990, 13f; idem, *op.cit.* 1991, 117–123; idem, *op.cit.* 2000, 22–25. Se også for eksempel Ulf Ekman, *op.cit.* 1997, 47f, 97–109; idem, *op.cit.* 2002, 80f. Se også Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 120ff.
- 35 Dette er påpekt bl.a. i *Framgangsteologi – en analys och prövning*, Andra upplagan, Stockholm 1983, 73–75; Hank Hanegraaff, *op.cit.*, 61ff; Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 130f, 146.
- 36 «Opera Dei esse deformia, patet per illud Esa. 53. Non est ei species neque decor.» WA I, 356, 35–36 (i begrunnelsen til tese IIII).

- 37 «... nulla in nobis est species neque décor, sed vivimus in abscondito Dei (id est, in nuda fiducia misericordiae eius)...». WA 1, 357, 2–3 (i begrunnelsen til tese IIII).
- 38 Dette er også et hovedanliggende i min bok *Grace and Gift, An Analysis of a Central Motif in Martin Luther's Rationis Latomianae Confutatio*, Frankfurt am Main 2008.
- 39 Således vrimler det av utsagn hos «fremgangsteologene» der de *kristne* fremstilles som setningssubjekt, som handlingsutøvende personer. Det er unødvendig å nevne konkrete belegg her.
- 40 Kenneth E. Hagin, *op.cit.* 1980, 30. Se også idem, *op.cit.* 2002, 155.
- 41 «... sed homo sine Theologia crucis optimis pessime abutitur». WA 1, 363, 25–26 (tese XXIII). Se også begrunnelsen til tese XX om den misbrukte gudserkjennelsen. WA 1, 362, 5–6.
- 42 Se særlig følgende utsagn i begrunnelsen til tese XXI: «Impossibile est enim, ut non inpletur operibus suis bonis, qui non prius exinanitus et destructus est passionibus et malis...». WA 1, 362, 31–33. «For det er umulig ikke å bli oppblåst av sine gjerninger, dersom man ikke først er blitt uttømt og tilintetgjort gjennom lidelser og onder...» Og tese XXII: «Sapientia illa, quae invisibilia Dei operibus intellecta conspicit, omnino inflat, excaecat et indurat.» WA 1, 362, 35–36. «Den visdommen som vil oppnå innsikt i Guds usynlige vesen ved å forstå dette ut fra (menneskers) gjerninger, er fullstendig oppblåst, forblindet og forherdet.» Se også tesene VII, VIII, IX og XI med begrunnelser.
- 43 Se Luthers oppfølging av utsagnet referert i begynnelsen av forrige fotnote: «... donec sciat seipsum esse nihil et opera non sua sed Dei esse». WA 1, 362, 33. «... inntil man vet at man selv er intet, og at gjerningene ikke er ens egne, men Guds». Se også avslutningen på Luthers begrunnelse til tese XXIII: «Qui vero est per passionem exinanitus, iam non operatur, sed Deum in se operari et omnia agere novit.» WA 1, 363, 31–32. «Men den som er blitt gjort til intet gjennom lidelser, virker ikke lenger selv, men vet at det er Gud som virker og utfører alt i ham.»
- 44 «Et Lex iram Dei operatur, occidit, maledicit, reum facit, iudicat, damnat, quicquid non est in Christo.» WA 1, 363, 16–17 (tese XXIII).
- 45 Om utslokkingen av lovishetens begjær, se følgende passasje i begrunnelsen til tese XXII: «Restat ergo remedium, ut non explendo curetur, sed extinguen-do, id est, ut qui vult fieri sapiens non querat sapientiam procedendo, sed fiat stultus querendo stulticiam retrocedendo.» WA 1, 363, 9–11. «Dermed gjenstår bare ett botemiddel: å ikke tilfredsstille, men å utslukke begjæret; det vil si at den som vil bli vis, skal ikke gjøre fremskritt i visdom, men (heller) bli en dåre ved å søke å trekke seg tilbake til dårskap.» Om gudsfrykten som frykter for dødssynder, se tesene III, IIII, VII, VIII, X og XI.
- 46 Sml. tese XV: «Non ille iustus est, qui multum operatur, sed qui sine opere multum credit in Christum.» WA 1, 364, 2–3. «Den er ikke rettferdig som gjør mange (gode) gjerninger, men den (er rettferdig) som – uten (egne) gjerninger – tror mye på Kristus.»
- 47 Som det heter i Luthers forklaring til tese XV: «Non quod iustus nihil operetur, sed quod opera eius non faciunt eius iusticiam, sed potius iusticia eius facit opera. Sine enim opere nostro gratia et fides infunditur, qua infusa iam sequuntur opera.» WA 1, 364, 6–9. «Det er ikke slik at den rettferdige ikke gjør gjerninger, men

(det er slik) at det ikke er hans gjerninger som bevirker hans rettferdighet, men snarere er det hans rettferdighet som bevirker gjerningene. For uten (vår lov-) gjerning blir nåden og troen innøst i oss, og etter at disse er innøst, følger så gjerningene.»

- 48 Luther opererer altså med et helt annet trosbegrep enn «trosforkynnerne» i vår tid. Derfor blir det misvisende å trekke ut enkelte Luther-sitater uten å gi tilstrekkelig akt på deres meningssammenheng i Luthers forfatterskap og deres egenart som integrerte ledd i hans teologi. Med en slik metode vil en fort kunne hevde at reformatoren egentlig står for (tilnærmet) den samme kristendomsforståelsen som «trosforkynnerne». Ulf Ekmans utsagn referert i note 4 er et typisk eksempel på et slikt misbruk av Luther. Som et annet eksempel kan nevnes Vagn Folkerman, «Rapport til Dialogcentret om Trosforkyndelsen», i: Martin Boje Christensen (red.) 1991, 73–93, særlig 86ff.
- 49 «Christi operatio seu instrumentum». WA 1, 364,15–16 (i begrunnelsen til tese XXV).
- 50 «Recte opus Christi diceretur operans et nostrum operatum, ac sic operatum placere Deo gratia operis operantis.» WA 1, 364, 28–29 (tese XXVII). «Med rette skulle man kalle Kristi gjerning den virkende og vår gjerning den bevirkede, slik at den bevirkede gjerning behager Gud i kraft av den bevirkende gjerningens nåde.»
- 51 Denne holdningen er det naturligvis vanskelig å gi konkrete belegg for. Den kommer snarere indirekte frem ved den måten «trosforkynnerne» ofte uttrykker seg på.
- 52 «Amor Dei non invenit sed creat suum diligibile, Amor hominis fit a suo diligibili.» WA 1, 365, 2–3 (tese XXVIII).
- 53 «... amor crucis ex cruce natus, qui illuc sese transfert, non ubi invenit bonum quo fruatur, sed ubi bonum conferat malo et egeno». WA 1, 365, 13–15.
- 54 «... quia amor Dei in homine vivens diligit peccatores, malos, stultos, infirmos, ut faciat iustos, bonos, sapientes, robustos...» WA 1, 365, 8–10.
- 55 «Ideo enim peccatores sunt pulchri, quia diliguntur, non ideo diliguntur, quia sunt pulchri.» WA 1, 365, 11–12.
- 56 Se note 3.
- 57 Hank Hanegraaff, *op.cit.*, passim, bl.a. 11, 14, 39, 80f, 106ff, 246f, 320.
- 58 Kjell Olav Sannes, *op.cit.*, 137ff, sitat 149.
- 59 *Ibid.*, 136.